

Αντιλήψεις για επιβίωση των οκταμηνιάτικων νεογνών στα τέλη του 18ου αιώνα*

Δ. Καραμπερόπουλος

Παιδίατρος, Διδάκτωρ Ιστορίας της Ιατρικής

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Παρουσιάζονται οι καινούργιες αντιλήψεις της Ιατρικής Σχολής του Παρισιού σχετικά με την επιβίωση των οκτώ μηνών κυήσεως νεογνών, σε αντίθεση με τις επικρατούσες έως τότε αντιλήψεις, πως δεν επιβίωναν, που δημοσιεύθηκαν από τον Ρήγα Βελεστινλή το 1790.

ΛΕΞΕΙΣ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΥ: νεογνά οκτώ μηνών, οκταμηνιάτικα

Από την εποχή της Ιπποκρατικής Συλλογής είχε υποστηριχθεί πως τα οκταμηνιάτικα νεογνά δεν ζουν, όπως για παράδειγμα στο «Περί οκταμήνου εμβρύου», όπου αναφέρεται πως «τα έμβρυα των οκτώ μηνών δεν επιζούν»¹. Και αργότερα παρόμοια αναφορά συναντάμε στον Αριστοτέλη, ο οποίος υπογράμμισε στο «Περί ζώων Ιστορίαι» πως «ουχί μόνον δεν ζουν τα οκτάμηνα, αλλά και αποθανόντων αυτών κινδυνεύουν και οι γυναίκες»². Η αντίληψη αυτή διατηρήθηκε στη λαϊκή συνείδηση και έφθασε μέχρι και τον εικοστό αιώνα, όπως έχει επισημανθεί από τη λαογραφική επιστήμη³.

Ωστόσο, στα τέλη του 18ου αιώνα διατυπώνονται ενστάσεις για την αλήθεια αυτής της άποψης για τα οκταμηνιάτικα νεογνά. Συγκεκριμένα, σχετικές ενστάσεις έχουν καταγραφεί στο διαφωτιστικό βιβλίο εναντίον των

1 Ιπποκράτης, *Απαντα τα έργα*, επιμ. Γεωργίου Πουρναρόπουλου, μτφρ. Καίσαρος Εμμανουήλ, εκδότης Α. Μαρτίνογ, Αθήνα [1968], τόμ. 4, σελ. 483.

2 Αριστοτέλoug, *Περί ζώων ιστορίαι*, Βιβλίο Η, 584β, εκδόσεις Ωφελίμου Βιβλίου, Αθήνα 1983, τόμ. 7, σελ. 260.

3 Μάλιστα, πρόσφατα νέα γυναίκα έθεσε το ερώτημα για τη μη επιβίωση των οκταμηνιάτικων στον μαιευτήρα-γυναικολόγο της, δείγμα κι αυτό της επιβίωσης της σχετικής αντίληψης.

* Μέρος είχε ανακοινωθεί στη 17η Πανελλήνια Ημερίδα Ιστορίας της Ιατρικής, «Η Ιστορία της Νεογνολογίας, του Μητρικού Θηλασμού και της Διατροφής του Νεογνού», Αθήνα, 13 Απριλίου 2019.

Υπεύθυνος επικοινωνίας

Δημήτριος Καραμπερόπουλος

e-mail: karamber@otenet.gr, Τηλέφωνο: 2108011066, 6944304968

προλήψεων και των δεισδαιμονιών, που εκδόθηκε στη Βιέννη το 1790 με τίτλο *Φυσικής απάνθισμα*⁴ του Ρήγα Βελεστινλή, και, όπως έχουμε δείξει, το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου είναι μετάφραση από τη Γαλλική *Εγκυκλοπαίδεια* των Diderot και D'Alembert, το επίτευγμα αυτό του Γαλλικού Διαφωτισμού (Παρίσι 1751-1776). Στο τελευταίο Κεφάλαιο με τίτλο «Περί ανθρώπου, ζώων και ετέρων τινών», του *Φυσικής απάνθισμα*, γίνεται αναφορά για το σχηματισμό και την ανάπτυξη του εμβρύου με τις σχετικές δύο εμβρυολογικές σχολές, του προσχηματισμού και της επιγενέσεως⁵. Επίσης, αναφορές στον τοκετό, στην άδηλο διαπνοή και την κυκλοφορία του αίματος, που αποτελεί μάλιστα, όπως επισημαίνουμε, την πρώτη περιγραφή της κυκλοφορίας του αίματος στα έντυπα ελληνικά βιβλία⁶.

Στο κείμενο περί τοκετού, γίνεται κριτική στις επικρατούσες από την αρχαιότητα μέχρι εκείνη την εποχή αντιλήψεις περί της θνητότητας των οκταμηνιάτικων και επιβίωσης των επταμηνιάτικων νεογνών. Με έμφαση τονίζεται πως είναι μια λαϊκή δοξασία, που δεν έχει επιστημονικά ερείσματα, «είναι απάτη και πλάνη του κοινού λαού, ότι τα οκτωμηνιάτικα παιδιά αποθνήσκουν, και τα επταμηνιάτικα ζουν». Και αμέσως επιγραμματικά δηλώνεται, ως επεξήγηση, πως αυτό είναι επακόλουθο του γεγονότος ότι «τα οκτωμηνιάτικα υστερούνται τροφής και τα επταμηνιάτικα θρέφονται».

Στη συνέχεια, δίνεται μια φυσική εξήγηση για την αιτία που δεν τρέφονται τα οκταμηνιάτικα νεογνά και αποβιώνουν, ενώ τα επταμηνιάτικα ζουν. Επισημαίνεται πως αυτό συμβαίνει διότι οι θηλές του στήθους της μητέρας, η οποία γέννησε το επτά μηνών νεογνό, είναι μαλακές και ανάλογες με το στόμα του επταμηνιάτικου νεογνού, με αποτέλεσμα να μπορεί να βυζαίνει το μαστό και να προσλαμβάνει σχετικό γάλα για την επιβίωσή του. Αντίθετα όμως συμβαίνει στα οκταμηνιάτικα νεογνά, το γάλα στο μαστό της μητέρας είναι αρκετό και σφίγγει τη θηλή, με αποτέλεσμα να την κάνει σκληρή και το νεογνό δεν μπορεί να την πιάσει και έτσι δεν μπορεί να θηλάσει με τα δυσάρεστα επακόλουθα.

Χαρακτηριστικά αναγράφονται τα ακόλουθα: «Όταν είναι η γυνή εις τον έβδομον μήνα, η ρώγαις του βυζιού της είναι μαλακαίς, και ανάλογαις προς τα γούλια του νηπίου, διά τούτο τα επτά μηνών πιάουν το βυζί, και τραβούν εκείνην την ολίγην τροφήν οπού τα χρειάζεται. Ιξ εναντίας όταν έμβουν εις τον όγδοον μήνα, και πλησιάζουν προς τον ένατον, τότε η ποσότης του γάλατος οπού τρέχει εις το βυζί σφίγγει την ρώγα, και την κατασταίνει τόσοσν σκληράν, οπού το καίμένο το νήπιον δεν ημπορεί να την πιάση και ούτω μη βυζάνωντας αποθνήσκει».

Στα τέλη του 18ου αιώνα διατυπώθηκαν αντίθετες απόψεις από τις έως τότε καθιερωμένες αντιλήψεις πως τα οκταμηνιάτικα αποβιώνουν. Συγκεκριμένα, η Ιατρική Σχολή του Παρισιού ασχολήθηκε με το πρόβλημα, το οποίο θα ήταν έντονο την εποχή εκείνη, και προσκαλούσε με ανακοίνωσή της τους γονείς με τα οκταμηνιάτικα νεογνά, που δεν μπορούσαν να θηλάσουν, να τα φέρνουν στο Νοσοκομείο. Εκεί, ειδικοί χειρουργοί, αφού τα εξέταζαν, τα έδιναν στη συνέχεια σε ανάλογη βυζάστρα, που είχαν για το σκοπό αυτόν, και της οποίας η ρώγα του στήθους της ήταν ανάλογη με το στόμα του μωρού, «η ρώγα της ήταν ανάλογη με τα γούλια του βρέφους».

Μάλιστα, δίνεται και ένα στατιστικό στοιχείο μετά την εφαρμογή της τακτικής αυτής της Ιατρικής Σχολής του Παρισιού, πως με την τακτική αυτή που εφαρμοζόταν μόνο το 7% των οκταμηνιάτικων νεογνών απεβίωναν. Επεξηγώντας κατ' αυτόν τον τρόπο πως τεκμηριώθηκε η αιτία θανάτου των οκταμηνιάτικων νεογνών. Αιτία που απεβίωναν ήταν η αδυναμία να θηλάσουν το στήθος της μητέρας τους.

Το αντίστοιχο κείμενο του *Φυσικής απάνθισμα* χαρακτηριστικά αναφέρει: «Η Ιατρική Ακαδημία της Φράντζας επρόσταξεν ότι, όσα παιδιά γεννώνται εις τον όγδοον μήνα, και δεν ημπορούν να πιάσουν το βυζί, να τα φέρουν εις το νοσοκομείον, εκεί είχαν διορισθή χειρουργοί οπού εξέταζαν τα γούλια των βρεφών, είχαν και διαφόρους βυζάστρας, και εδιάλεγαν εκείνην, της οποίας η ρώγα ήτον ανάλογη με τα γούλια του βρέφους. Από την παρατήρησιν λοιπόν αυτήν ευρέθη, ότι μόνον επτά εις τα εκατόν απέθνησκον. Όθεν δεν κρέμεται από άλλην αιτίαν ο θάνατος των οκτωμηνιάτικων παιδιών, παρά με το να μην ημπορούν να πιάσουν το βυζί».

4 Ρήγα Βελεστινλή, *Φυσικής απάνθισμα*, Βιέννη 1790, αναστατική επανέκδοση με την προσθήκη ευρετηρίου, επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστινίου-Ρήγα, Αθήνα 1991, σελ. 143-165.

5 Δημ. Καραμπερόπουλου, «Ιατρικές γνώσεις του Ρήγα Βελεστινλή στο έργο του “Φυσικής απάνθισμα”», *Υπέρεια*, τόμ. 1, *Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστινίου-Ρήγας»*, (Βελεστινίου 1986), Αθήνα 1990, σελ. 457-499.

6 Δημ. Καραμπερόπουλου, ό.π., σελ. 471, υποσημείωση αρ. 79.

Μάλιστα, στο κείμενο τίθεται και το θέμα της εκλογής βυζάστρας (τροφού, παραμάνας) για το θηλασμό των νεογνών. Από την αρχαιότητα έχουν γραφεί σχετικές οδηγίες με τίτλο «Περί εκλογής τιθής», όπως ενδεικτικά αναφέρουμε τις οδηγίες Σωρανού⁷. Προστίθεται πως και μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα σε πολλά παιδιατρικά εγχειρίδια έχουν περιληφθεί σχετικές οδηγίες για την εκλογή βυζάστρας, που έπαψαν πλέον να αναγράφονται μετά την εισαγωγή των βιομηχανοποιημένων γαλάτων από τη δεκαετία του '70⁸.

Επιπλέον, στο κείμενο του *Φυσικής απάνθισμα* προστίθεται και σχετική σύσταση στην περίπτωση κατά την οποία δεν έχει βρεθεί βυζάστρα για το οκταμηνιάτικο νεογνό. Δίνονται οδηγίες για τον τρόπο με τον οποίο η μητέρα θα διατηρήσει για λίγο καιρό το οκταμηνιάτικο νεογνό μέχρι να μεγαλώσει, να αυξηθεί, για να μπορεί να θηλάσει. Συγκεκριμένα, συνιστάται στη μητέρα να πάρει ένα γυάλινο μπρικόκι, σαν μπιμπερό να φανταστούμε, να βάλει νερό κατά το ήμισυ και στο στόμιο να δέσουν ένα καθαρό ύφασμα «τουλπάνι», σε σχήμα ρώγας, στο οποίο θα βάλουν καλά κοπανισμένο καθαρό παξιμάδι, «παστρικό» όπως τονίζεται. Και γυρίζοντας το μπρικόκι τόσο όσο να υγραίνεται έτσι το παξιμάδι και πίνοντας νερό το μωρό θα βυζαίνει και ψίχες παξιμαδιού, ώστε να διατηρηθεί στη ζωή μέχρι να ωριμάσει και να πιάνει τη θηλή της μητέρας του.

Το σχετικό κείμενο έχει ως εξή: «*Μία μητέρα οπού να έχη ένα οκτωμηνιάτικον παιδί, και δεν ημπορεί να πιάση την ρώγα, το ωφελιμότερον μέσον οπού ημπορεί να μεταχειρισθή είναι το νερό, κατά τον ακόλουθον τρόπον. Ας πάρη ένα γιαλί ωσάν ιμπρικόκι, ας το μεσογεμίση νερόν, και δένωντας εις το στόμι του ένα κομμάτι τουλπάνι καμωμένον ωσάν ρώγα βυζιού, και γεμάτον από παξημάδι κοπανισμένον παστρικόν, ας γυρίζη το ιμπρικόκι τόσον όσον να υγραίνεται το παξημάδι, και βάλλοντάς του εις το στόμα του παιδιού, εκείνο με το νερόν μαζί, βυζαίνει και ψύχαις παξιμαδιού, και ούτω ζη τρεις και τέσσαρας μήνας, εν όσω να δυναμώσουν τα γούλια του, να ημπορή να βυζάξη και γάλα».*

Συμπερασματικά επισημαίνεται πως η καινούργια επιστημονική ιατρική γνώση της Ιατρικής Σχολής του Παρισιού σχετικά με την επιβίωση των οκταμηνιάτικων νεογνών περνά και στον ελληνικό χώρο με την αντίστοιχη ελληνική μετάφραση στο *Φυσικής απάνθισμα* του 1790. ■

7 Σωρανός, *Απαντα*, τόμ. 1, εκδόσεις «Κάκτος», αρ. 237, Αθήνα 1996, σελ. 200-208. Owsei Temkin, *Soranus Gynecology*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1991, σελ. 90-94.

8 Ενδεικτικά μνημονεύεται το βιβλίο του Νικολάου Ι. Σπυρόπουλου, *Βρεφοκομική*, Αθήνα 1951, όπου αναγράφονται οδηγίες για την εκλογή παραμάνας, τροφού.

Conceptions of surviving of the eight months newborns at the end of 18th century

Karamperopoulos D.

They are presented the new conceptions of surviving of the eight months newborns from Medical School of Paris in contrast to ideas that not survive, which were published by Rhigas Velestinlis in 1790.

KEY WORDS: eightmonths newborn